

Ломака Вікторія Сергіївна

*кандидатка юридичних наук, докторантка кафедри права
Європейського Союзу Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, ORCID: 0000-0003-4443-8963*

«ТРАДИЦІЙНІ ЦІННОСТІ»: ЇХ МІСЦЕ І РОЛЬ У ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ РОСІЇ

Наукова робота присвячена дослідженню концепції традиційних цінностей у внутрішній і зовнішній політиці росії, а також використання на тимчасово окупованих територіях України. Авторка проаналізувала практику закріплення традиційних цінностей у законодавстві країни-агресора та зробила відповідні висновки.

Ключові слова: традиційні цінності, правова культура, політична культура, росія.

Lomaka Victoria

*PhD in Law, doctoral student of the European Union Law Department
Yaroslav Mudryi National Law University, ORCID: 0000-0003-4443-8963*

«TRADITIONAL VALUES»: THEIR PLACE AND ROLE IN SHAPING THE LEGAL AND POLITICAL CULTURE OF RUSSIA

The research paper is devoted to the study of the concept of traditional values in the domestic and foreign policy of Russia, as well as its use in the temporarily occupied territories of Ukraine. The author analyzes the practice of enshrining traditional values in the legislation of the aggressor country and draws relevant conclusions.

Keywords: traditional values, legal culture, political culture, Russia.

Поняття «традиційні цінності» вважається одним із ключових елементів конструкції сучасного політичного режиму росії. Його повсюдне використання протягом останніх п'ятнадцяти років органами державної влади, правлячою партією, російською православною церквою, науковими колами і представниками Медіа символізує консервативний поворот у російській політиці. Сенс, який

вкладався в це поняття, періодично уточняється, набуваючи нового наповнення і конотації, а сфера застосування – розширюється (якщо первинно його використовували для внутрішньополітичного дискурсу, то сьогодні його вмонтовано в міжнародну комунікацію російського режиму – концепт традиційних цінностей використовується московою як інструмент «м'якої сили» з метою налагодження співпраці з консервативними політичними силами в Європі). Але якими б не були варіації його змісту, перетворення його на ключовий елемент політичної і правової культури російського суспільства свідчить про формування колективної згоди між ключовими суб'єктами сучасного російського політикуму в питанні визначення стратегічного курсу розвитку держави – це шлях традицій та ідентичності (відповідно до змін до конституції від 2020 р. з'явилася нова стаття 67¹ наступного змісту «російська федерація, об'єднана тисячолітньою історією, зберігаючи пам'ять предків, які передали нам ідеали та віру в Бога»). Фактично в росії йде формування «громадянської релігії»: світська ідеологія починає втягувати у себе релігійні символи, образи та концепції. Це знайшло своє відображення, наприклад, в оформленні храму Збройних сил – релігієзнавці задаються справедливим питанням, а чи є в ньому щось православне? А ось частка державної, і більше того, експансіоністської ідеології в ньому, безумовно, значна, але передається відвідувачам у такій релігійній формі.

Концепція традиційних цінностей сьогодні активно використовується для маніпулювання насамперед російським суспільством і в більш обмеженому варіанті – для маніпулювання свідомістю національних суспільств держав на пострадянському просторі та навіть Європи. Концепція виконує важливу роль у насадженні консервативної політичної орієнтації в питаннях геополітики, але насамперед у питаннях сім'ї, сексуальності, морального виховання, а також іншої подібної соціальної проблематики.

⁴ Так, одне з панно містить зображення Сталіна, а на іншому зображене «урочисте гуляння та хода кримською весною 2014 р.». У натовпі народу, що гуляє, зображені головні дійові особи політичного і військового керівництва росії, які санкціонували і забезпечували анексію Криму. Військові сюжети займають близько 10 % із усієї загальноцерковної тематики. Фактично збудовано не церкву для прилучення воїнів до християнських цінностей, любові та співчуття, а храм перемоги.

Після початку агресії проти України, у листопаді 2022 р., російський режим вдався до нормативного врегулювання цього питання – було видано указ президента «Про затвердження Основ державної політики щодо збереження і зміцнення традиційних російських духовно-моральних цінностей». Ще раніше, у Стратегії національної безпеки російської федерації, ситуацію в росії і в світі було оцінено як таку, що вимагає вжиття невідкладних заходів щодо захисту традиційних цінностей. Таким чином традиційні цінності вийшли далеко за їх розуміння як такі, що мають етичний та моральний характер; сьогодні вони є невід'ємною складовою політики безпеки та зовнішньої політики росії.

Прихильність курсу на збереження та зміцнення традиційних цінностей протиставляється російськими ідеологами політиці колективного Заходу, який, на думку московських пропагандистів, нібито втратив традиційні духовно-моральні орієнтири, і розглядається винятково в контексті глобального цивілізаційного та ціннісного протистояння.

Російська влада, РПЦ і Медіа, що тиражують ці погляди, намагаються представити цю конструкцію як щось більше, ніж просте кліше, компілювання цінностей, властивих різним релігійним конфесіям, традиційно представленим в російському суспільстві. Вони наділяють «традиційні цінності» політичним змістом, перетворюючи її на компонент офіційної політичної ідеології, обов'язкову для всього суспільства, оскільки з нею влада пов'язує збереження культурного суверенітету та ідентичності російської держави. Будь-яка діяльність насамперед в самій росії, а також за її межами, що не відповідає цій конструкції, розглядається як деструктивна, як така, що несе загрозу національним інтересам росії, її національній безпеці.

Виходячи з такого бачення, формується вимога щодо проведення реформ у галузі освіти та виховання, культури, науки, засобів масової інформації та масових комунікацій з урахуванням історичних традицій та накопиченого російським суспільством досвіду за умови проведення широкого громадського обговорення. Остання вимога є фікцією, оскільки інакодумство у сучасній росії переслідується на рівні кримінального права, а йде процес нав'язування

тотального і безумовного світогляду.

Слід зазначити, що концепція традиційних цінностей непрямо використовується російським режимом для боротьби з інакодумцями. У 2012 р. в росії шляхом внесення поправок до федерального закону «Про некомерційні організації» було введено поняття «іноземний агент». Цей закон був спрямований проти НКО, незалежних Медіа та фізичних осіб, які отримують підтримку з-за кордону. Москва застосовує статус іноземного агента для контролю та управління представниками російської громадянської спільноти, одночасно вказуючи на «Захід» як на небезпеку для Росії. У 2017 р. було також ухвалено закон № 327-ФЗ, який запроваджує поняття ЗМІ — «іноземного агента». Виборчо визначати людей, які увійдуть до списку «агентів», мають Міністерство юстиції та МЗС. Федеральний закон «Про контроль за діяльністю осіб, які перебувають під іноземним впливом» (2022 р.) заборонив особам зі статусом іноземного агента обіймати посади в органах державної влади, брати участь у виборчих кампаніях, ініціювати референдуми, організовувати будь-які публічні заходи.

Слід також зазначити, що дискримінація ЛГБТК+-спільноти, що здійснюється з 2013 р. на підставі закону про заборону пропаганди ЛГБТ серед неповнолітніх, стала ще одним ключовим інструментом авторитарного популізму та просування антизахідного порядку денного в Росії та на пострадянському просторі. У 2020 р. було внесено поправку до ст. 72 конституції росії, якою передбачено захист шлюбу як союзу чоловіка та жінки. На захисті такої трактовки шлюбу стоїть Сімейний кодекс, а також конституційний суд країни-агресора. Показово, що з початком російського вторгнення в Україну становище іноагентів та ЛГБТ-спільноти у Росії суттєво погіршилося.

Зазначене свідчить, що ідеї прав людини, демократичної, правової держави виявилися несумісними з національно-культурними та релігійними орієнтаціями російського режиму.

Концепт традиційних цінностей та ідеологія «руського миру» активно використовується агресивною військовою пропагандою Кремля, яка апелює до моральних почуттів російського суспільства, спонукаючи його до «звільнення

України від західної розбещеності». Але ця ідеологія, що супроводжується активною дезінформація як інструментом маніпулювання правосвідомістю українців [1], активно використовується агресором і на тимчасово окупованих територіях України стосовно її громадян. Росія грубо порушує положення міжнародних договорів на тимчасово окупованих територіях України. Важливим напрямом окупаційної політики росії виступає русифікація українського населення (насамперед молоді), якою охоплені сфери мови, культури, освіти та історії. Шляхом нав'язування українським дітям навчальної програми за допомогою завезених до українських закладів освіти на тимчасово окупованих територіях російських підручників держава-окупант прагне за десять років сформувати абсолютно інше покоління з точки зору його самоідентифікації⁵. Знищити національну ідентичність українських дітей не так просто, а тому окрім залучення російських педагогів і студентів педагогічних факультетів, держава-окупант здійснює терор українських педагогів, намагається залучати освітян-колаборантів [4], здійснюючи їх «перепідготовку» та «підвищення кваліфікації» [3].

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що політична та геополітична логіка росії виходить із квазіприродного порядку, з моральних закономірностей розвитку російського суспільства, стабілізованих протягом століть у підневільному стані, що відрізняє росію від країн Європи [2: 5]. Такий підхід дозволяє режиму обходитися без будь-якої ясної, переконливої та практичної аргументації при нормативному закріпленні та подальшій реалізації своїх політичних рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ломака В. С. Дезінформація як інструмент маніпулювання правосвідомістю під час війни. *Науковий семінар Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба «Інформаційно-психологічне протиборство в умовах російсько-української війни»*: статті та тези доповідей, 23

⁵ На рівні ради федерації рф створено спеціальну міжфракційну робочу групу, яка покликана «протидіяти викривленню освіти» на тимчасово окупованих росією українських територіях

грудня 2022 року. Харків: ХНУПС ім. І. Кожедуба, 2022. С. 64–68.

2. Ломака В. С. Правова культура суспільства в умовах європейської інтеграції. *Проблеми законності*. 2022. №159. С. 105–128. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.159.268418>.

3. Яковюк І. В. Колабораційна діяльність в закладах освіти: у чому полягає загроза національній безпеці України? *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 518–522. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/126>.

4. Яковюк І.В. Колабораційна діяльність – злочин проти основ національної безпеки України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 43-46. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/7>.

5. Яковюк І. В. Правова культура в умовах глобалізації та європейської інтеграції. *Державне будівництво та місцеве самоврядування : збірник наукових праць*. Харків : Право, 2007. № 13. С. 3–16.

REFERENCES

1. Lomaka V. S. Disinformation as a tool for manipulating legal consciousness during the war. *Scientific Seminar of the Kharkiv National University of the Air Force named after Ivan Kozhedub "Information and Psychological Confrontation in the Context of the Russian-Ukrainian War"*: articles and abstracts, December 23, 2022. Kharkiv: KhNUPS named after I. Kozhedub, 2022. С. 64-68.

2. Lomaka, V. (2022). Legal Culture of Society in the Context of European Integration. *Problems of Legality*, (159), 105–128. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.159.268418>.

3. Lomaka V. S. Collaborative activity in educational institutions: what is the threat to the national security of Ukraine? *Legal scientific electronic journal*. 2023. № 10. С. 518-522. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/126>.

4. Yakoviyk I.V. Collaborative activity is a crime against the foundations of national security of Ukraine. *Legal scientific electronic journal*. 2023. № 5. С. 43-46. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/7>.

5. Yakoviyk I.V. Legal culture in the context of globalization and European

integration. *State building and local self-government: a collection of scientific papers.*
Kharkiv: Pravo, 2007. № 13. С. 3-16.